

Şehrin

YeniGün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

NAFİZASI

CİLT: 6 • SAYI: 23

11 EKİM 2024 CUMA

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

ÖLÜMÜNÜN
100. YILINDA
RAHMETLE
ANIYORUZ

BÜYÜK MİRASİ ZİYA GÖKALP
BURADA YATIYOR
DÜĞÜ GÜNÜ MİLLİ BİR MATEM
GÜNÜ OLDU
TÜRK OCAĞI ONUN AZİZ
VÜCUDİYETİNİ YETİŞTİRMEKLE
MAGRUR OLAN VATANIN BU
TOPRAĞINA VE MURAKKAP
IRASINI YENİ KALBİNE GÖMÜ
25. TEŞRİNİ EYVEL
ENE 1924-4 GÜN CUMARTESİ
MİMARİ HİKMET İSMET

ZIYA GÖKALP

ÖZEL-2

ZİYA GÖKALP'İN MEFKÛRE ANLAYIŞI

**ANUŞ
GÖKÇE**

“Sorma bana oymağımı boyumu
Beş bin yıldır millet gibi yaşarım...
Sorma bana ailemi soyumu
Soyum Türklük, soy büyüğüm hünkârım...”

Deme bana: “Oğuz, Kayı, Osmanlı...”
Türk’üm, bu ad her unvandandır...
Yoktur Özbek, Nogay, Kırgız, Kazanlı
Türk Milleti bir bölünmez bütündür...
(Ziya Gökalp, Yeni Hayat)

Sevgili okurlar;
Türk Milletinin ender yetiştirdiği fikir adamlarından biri olan Ziya Gökalp’in vefatının 100. Yılında onun aziz hatırasına özel bir sayı hazırlayalım dedik. Ben de vira bismillah diyerek Ziya Gökalp’in Mefkûresini, Türkçülüğün esasını konu aldım. Evvela mefkûre kelimesini ele alalım. Mefkûre, düşünce ideal demektir. Yani bir milletin fertlerinin sahip olması gereken en yüksek düşünce, fazilet ve erdemler demektir.

Ziya Gökalp mefkûreye özel bir anlam yüklemiş, onu toplumsal heyecan, şuur olarak nitelemiştir. Yani bir düşünce etrafında birleşen müşterek duygu, yüksek heyecandır. Ona göre mefkûre kaos ortamlarında doğar ve güçlenir, huzur ortamlarında ise zayıflar. Mefkûreyi canlı tutmak için okullarda çocuklar Türk kültürü ile terbiye edilmeli, dini ilimlerin yanında tabiat, felsefe, mantık, hukuk, matematik, fen ve teknoloji derslerine de yer verilmelidir.

Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti’nin zevalinde ve ortaya çıkan kargaşada mitolojiye

başvurur. Devletlerin kurulmasında, millet olmasında önemli rol oynayan mitolojileri örnek alarak Türk milletine milli bir güç ve şuur aşılar.

Gökalp Türk Mucizesini açıklarken mefkûreye başvurur. Ona göre mefkûre Gökten inen kutsal bir ışıktır. Gökalp, “İçtimai inkılâpların en önemlileri devletin tekâmülüne, milletin esaret ve istiklaline taalluk edenlerdir. Bir devletin teşekkülü büyük bir mefkûrenin milletin ruhunda infilak etmesine bağlıdır. Eski Türkler mefkûreyi gökten inen bir altın ışık suretinde tasavvur etmişlerdi. Bu semavi nurun ruhlarla izdivacından ilahî kutsiyete malik yeni bir cemiyet vücuda getirirdi. Bazen de bu ruh, Oğuz Han için vaki’ olduğu gibi bir genç kız suretine temessül ederdi. Bazen Alan-gu Hatun destanında vaki olduğu üzere güzel bir delikanlı suretine girerdi. Bazen de bir kurt, bir boğa, bir aslan, bir kuş kılgına girerek prenslerle veya prenseslerle aşk yaşarlardı. Bazen de bir ırmağın suyunda tecelli ederek kadınları gebe bırakırdı. Ancak bu durum her zaman olmazdı. Senenin belirli aylarında olurdu. İşte bu aşk çağı esnasında idi ki Altın Işık zikrettiğimiz suretlerden birine girerek bir devletin oluşmasına sebep olurdu.

Eski Türkler milletin vücuda gelmesini mucizevi bir şekilde izah ettikten sonra milletin esarete düşmesini de mucizevi bir şekilde izah ederlerdi. Göktürkle-

İÇİNDEKİLER

• ZİYA GÖKALP'İN MEFKÛRE ANLAYIŞI
ANUŞ GÖKÇE

• ZİYA GÖKALP TÜRK MİLLETİNİN
GURURUNDADIR
**DOÇ. DR. RAHİMOVA BEKPAŞA
ÖĞR. GÖRV. BAHTİYAROVA MUHLİSA**

• ZİYA GÖKALP'E GÖRE “HALK” VE “HALK BİLİMİ”
HALE GÜRBÜZ

• ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNCE DÜNYASI ÜZERİNE
PROF. DR. MEHMET SERHAT YILMAZ

• TÜRKÇE = ZEKÂ
DR. NAZLI RÂNÂ GÜREL

rin Ergenekon’dan çıktıktan sonra dışı bir Bozkurt’un yol göstermesi, Uygurların ili yokken Altın ışık sayesinde bir ile kavuşuklarını, yine töreyi muhafaza etmedikleri için açlık ve yokluğa duçar kalan Uygurların memleketlerinden göç ettikleri destanlarda izah edilir.” (**Gökalp, Makaleler IX, s.13 vd.**)

Toplumsal görüşlerin, düşüncelerin sosyal olayların bir gölgesi değil, direk tesirleri olduğunu savunan Ziya Gökalp, mefkûresini “Türk Milletindeniz, İslam ümmetindeniz, garp medeniyetindeniz” diyerek düstur haline getirmiş ve alt dallarını, şubelerini belirlemiştir. Eğer biz de bu görüş etrafında birleşecek olursak sosyal hayatımızın değişeceğini ifade etmiştir. Gökalp, “Türk milletindeniz dediğimiz için lisanında, bedi-yatta, hukukta, hatta diniyatta ve felsefede Türk harsına (Türk zevkine, Türk vicdanına) göre bir orijinallik, bir şahsılık göstermeye çalışırız. İslam ümmetindeniz dediğimiz için nazarımızda en mukaddes kitap Kur’an-ı Kerim, en mukaddes insan Hz. Muhammet, en mukaddes mabet Kâbe, en mukaddes din İslamiyet’tir. Garp medeniyetindeniz dediğimiz için ilimde, felsefede, fenlerde vs. medeni sistemlerde tam bir Avrupalı gibi hareket ederiz. (**Ziya Gökalp, Makaleler IX, Yeni gün, Türkiye ve Cumhuriyet gazetesinde çıkarlar, Hz. Şevket Beysanoğlu, s.29**)

Ziya Gökalp’in mefkûresi Türkçülük esasına dayanır. Türk milletini, iktisaden, ilmen, lisanen ve dinen yükseltmek, Av-

rupa medeniyeti seviyesine çıkarmaktır. Diyarbakir Gazetesinde yayınlanan “Dışten Artmaz, İçten Artar” makalesinde Osmanlı Ülkesiyle Avrupa milletlerini kıyaslar; oradaki sanayileşmenin ve tekniklerin, tarımda ve sanayide kullanılan yeni makinelerin ülkede üretimin artırdığını belirtir. Az emek ve ucuz maliyetle fazla ürün elde ettiklerini; Osmanlı Devleti’nde ise üretimin eski usulle yapıldığını, çok emek karşısında az ürün elde edildiğini ve maliyetin çok yüksek olduğunu dile getirir. Sırf tasarrufla ekonominin düzelmeyeceğini, ucuz ve seri üretim için makineleşmenin gerekli olduğunu iddia eder. Bunun için Avrupa’nın ilmi usullerini, fenlerini, tekniklerini, milli kültürü sağlam tutmak şartıyla alınabileceğini savunur. (**Gökalp, Makaleler I,s.23 vd.**)

Türkçülük, bu günkü milli kültürü arama ihtiyacından doğmuştur. Fakat Türkçülüğü eski Türk medeniyetini iade ve ihya gibi arılayıp, yorumlamaz. Milli edebiyatımıza yerleşmiş olan merdiven, şarap, hasta gibi kavramları atarak yerine baskıç, sayru, sevcı gibi uydurukça kelimelerin konulmasına karşı çıkar. Ona göre dilde halkın benimsemiş olanları kalmalı, halkın beğenmediği, kullanmadığı yabancı kelimeler atılmalı, varsa yerine Türkçe karşılıkları kullanılmalıdır. (**Türkçülüğün Esasları, s.116**)

Ziya Gökalp, hedef ile mefkûre arasında bir ayırım yapar ve ikisinin aynı şey olmadığını, farklı farklı şeyler olduğunu ifade eder. Ona göre hedef, şuurlu bir fikir, mefkûre

ise şuursuz bir duygudur.

"Hedef zihindeki bir tasavvurdan ibarettir. Mefkûre ise bizi arkadan iten sihirli bir güç, gizli bir kuvvettir. Bu gizli kuvvetten yalnız şuur sahnesine çıktuktan sonra haberdar oluruz. Hedef bir şe'niyet (gerçeklik, realite), mefkûre hakikî bir şe'niyettir. Mefkûre yaratıcı bir hız, yaratıcı bir hamledir. Hedef ise, düşünülmüş bir gaye, yaratılmış bir maksattır. Bu gayeyi düşünen, bu maksadı yaratan da cemiyet değil, ferttir. Mefkûre, müstesna anlarda yaşanılmış ve gene o anlarda yaşanabilen bir hayat tarzıdır. Bu müstesna anlar cemiyetin büyük buhranlar geçirdiği anlar, dönemlerdir.

Adi zamanlarda fertler, yalnız ferdi hayatlarıyla meşgul olurlar. Bu zamanda cemiyetin hayatı gayet zayıftır. Fertlerin uyanık bulunduğu bu adi zamanlarda cemiyet uykuya dalmıştır.

Tarih tetkik olununca görülüyor ki büyük mücedditler, halka kabul ettirdikleri büyük inkılapları vücuda getirmek için en buhranlı dakikaları seçerler. Bunlar, sükûn zamanlarında asla kabul ettiremeyecekleri tereddütleri, büyük buhran hengâmelerinde kolayca kabul ettirebilirler. Bu galeyanlı zamanlarda fertler, son derece fedakâr olurlar. Tehlikede bulunan zümre hangisi ise, onun kıymetine ve manevi velayetine çok hürmet ederler. Velayetlere ve kıymetlere büyük kıymetler arz etmek inzibatın temelidir. O halde büyük bir buhrandan doğan ve içinde şiddetli bir hayat yaşanan mefkûre gerçekten yaratıcı bir hamledir. Bu hamle fertleri hakikî kıymetlere karşı hem en büyük hürmetleri takdime ve hem de en büyük fedakârlıkları icraya sevk eder." (Makaleler IX, s.168 vd.)

Ziya Gökalp'in Türkçülük mefkûresi öncelikle dil ve din birliği açısından birbirine yakın olan Türkiye Türkleri ile Azerbaycan ve Türkmenleriyle ortak bir kültür oluşturmaktır. O bu konuda şöyle der: "Bugün kültürcü birleşmesi kolay olan Türkler, bilhassa Oğuz Türkleri; yani Türkmenlerdir. Türkiye Türkleri gibi Azerbaycan, İran ve Harezm ülkelerinin Türkmenleri de Oğuz uruğuna mensupturlar. Bundan dolayı Türkçülükteki yakın mefkûremiz Oğuz Birliği yahut Türkmen birliği olmalıdır." (Gökalp, Türkçülüğün Esasları, S.25 vd.)

Türkçülüğün uzak mefkûresinin Turan

olduğunu belirten Ziya Gökalp, Tur kelimesinin Türk demek olduğunu Turan'ın da Türkçe konuşan halklar birliği olduğunu ifade eder. "Türkçe konuşan Yakut, Kırgız, Kıpçak, Özbek, Tatar, Oğuz gibi Türk boylarının dilce ve gelenekçe kavmi bir birliğe malik bulunduğuudur. Turan kelimesi, Turlar, yani Türkler demek olduğu için sadece Türkleri içine alan bir birliğin adıdır. O halde Turan kelimesini, bütün Türk boylarını içine alan Büyük Türkistan'a hasretmeliyiz. Bugün Türk kelimesi sadece Türkiye Türklerine verilen bir unvan hükmüne geçmiştir. Benim itikadımca bütün Oğuzlar yakın bir zamanda birleşeceklerdir."

(Türkçülüğün Esasları s.27)

Türk olmak için sadece Türk kanı taşımamanın yeterli olmadığını savunan Ziya Gökalp, "Türk olmak için her şeyden evvel Türk harsıyla terbiye görmek ve Türk mefkûresi için çalışmaktır. Bu şartları haiz olmayanlara kanca ve ırkça Türk olsalar bile Türk diyemeyiz." demektedir. (Makaleler, IX, s.33)

Gökalp, milletin tarifi için, "Dili dilime uyan, dini dinime uyan" tabirlerini kullanmaktadır. Türk halkına göre kendi diliyle konuşan ve kendi dinine uyan her fert Türk'tür. Halka göre Türk, Türkçe konuşan Müslüman demektir. Türk olabilmek için, Türkçe konuşması ve Müslüman olması yeterliydi. (Makaleler IX, S.34.)

Ziya Gökalp'e göre bir milletin aydınının içinde bulunduğu toplumdan kopuk olması gerekmektedir.

Ziya Gökalp Halka doğru gitmeyi Türkçülüğün ilk esaslarından biri saymaktadır. "O halde halka doğru gidecek olan kimlerdir.

Aydınlar ve siyasetçiler halktan kopmuşlardır. Seçkinlerin (bilim adamları) halka doğru gitmesinde şu amaçlanmış olabilir. 1)Halktan milli kültür terbiyesi almak için. 2) Halka medeniyet götürmek için gitmek. Çünkü seçkinler daha çocukluklarında "milli mekteplerde veya halk mekteplerinde okumadıkları için milli kültürden mahrum yetişmişlerdir. Bu eksikliklerini gidermek için halkın içine girmeli, halkla beraber yaşamalı, halkın kullandığı sözcüklere dikkat etmelidirler. Söylediği atasözlerini, gelenekte yaşayan hikmetleri işitmelidirler. Giyinişinde, evinin mimarisinde, mobilyaların sadeliğindeki güzellikleri

tadabilmelidirler. Halk kitapları okunmalı, Korkut Ata'dan başlayarak âşık kitaplarını, Yunus Emre'nin tekke ilahilerini, Nasrettin Hoca'dan başlayarak halk nüktecilğini, çocukluğumuzda seyrettiğimiz Karagöz ve ortaoyunlarını bulmalıdır. Bunlardan başka halkın masallarını, fıkralarını, tandırname adı verilen eski töreden kalma inanışları öğrenmelidir. Ancak bu sayede Osmanlı seçkinleri "milli seçkinler haline gireceklerdir. Sadece önermekle de milli kültüre ulaşmak için halk kültür değerlerinin nasıl tespit edilmesi konusunda bilimsel metot geliştirir. 20.yy. Avrupa'da kullanılan folklor kelimesinin karşılığı olarak "halkiyat bilimi" terimini kullanır. "Halkiyat" adını verdiği "folklor" ürünlerini incelerken bir başka amacı da halkın yüceliğini, kültürel zenginliğini ortaya koymaya ve açıkça emperyalizme karşı çıkmaya çağırarak; halkı uyandırmak, ulusal değerleri tanıtmak, kendine güven duygusunu aşlamak, Türk milletinin bütünlüğünü korumaktır. Dolayısıyla folklor araştırmacıları bu anlayışla çalışmalarını sürdürmeli ve yaptığı tasniflemeye uygun olarak konulan ele almalı ve araştırmalarını titizlikle yapmalıdırlar. **(Gökalp, Türkçülüğün Esasları, "Halka Doğru" s. 45 vd.)**

Türk'ün iktisaden, ilmen, sanat ve ruhen kendine has olması için şu dördlükler ne güzel bir örnektir.

"... Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye,
Sanatına yol gösteren ilimle fen Türk'ündür.

Hırfetleri birbirini daim eder himaye;
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türk'ündür...

Ey Türkoğlu! İşte senin orasıdır vatanın"
(Yeni Hayat, s.11)

Mefkûresin lisani, dini ve milliyetçi ve Turanî bir düşünceye dayandıran Gökalp'in şu manzumesi onun hedeflerini ve ideallerini ne güzel ifade eder:

"Her ülkede Türk bir devlet yapacak
Fakat bunlar birleşecek nihayet...
Hep bir dille aynı dine tapacak,
Olacak tek harsa sahip bir millet!" **(Yeni Hayats.12)**

Türkiye'deki dini öğretimin çok yetersiz olduğunu ve korkuya dayalı eğitimin fertleri korkak ve pasif hale getirdiğini ifade eden

Ziya Gökalp, dini terbiyenin modern usullere göre verilmesini, özgür düşüncenin önünün açılmasını istemektedir.

"Benim dinim ne ümittir ne korku
Allah'ıma sevdiğimden taparım!
Ne cennet ne cehennemden bir koku
Almaksızın vazifemi yaparım" **(Halka Doğru, s.9)** Türk çocuklarına öğretilen din algının korkuya değil sevgiye dayalı olması idealize eder.

Sonuç

Ziya Gökalp'in ortaya attığı fikirler Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yolunu çizmiştir. İnkılapların kaynağını teşkil etmiştir. İlimde, fende, sanayide, ticarete, iktisatta ve teknolojiye ortak stratejiler geliştirmede Türk Cumhuriyetleriyle kurulan ittifaklar, birlikler onun, "Turan" (Türk Birliği) fikrinde ne kadar ileri görüşlü olduğunu ifade eder. Durkaim'in sosyoloji hakkındaki görüşlerini kabul ederek Türkiye'de sosyoloji kürsüsünü kurmuş, toplumu ailevi, hukuki, dini, sosyal yaşayışını, iktisadını, eğitim ve öğrenim durumlarını incelemiş, modern usullerle, ilmi kavramlarla araştırma usullerini belirlemiştir. O topluma bir hedef göstermiş, bu hedef doğrultusunda kısacık ömrüne yüzlerce makale sığdırmıştır.

Büyük Düşünür Sosyoloji Profesörü Ziya Gökalp'i vefatının 100. Yılında rahmetle anıyoruz. Mekânı cennet olsun.

ZIYA GÖKALP TÜRK MİLLETİNİN GURURUNDADIR

DOÇ. DR.
RAHİMOVA
BEKPAŞSA

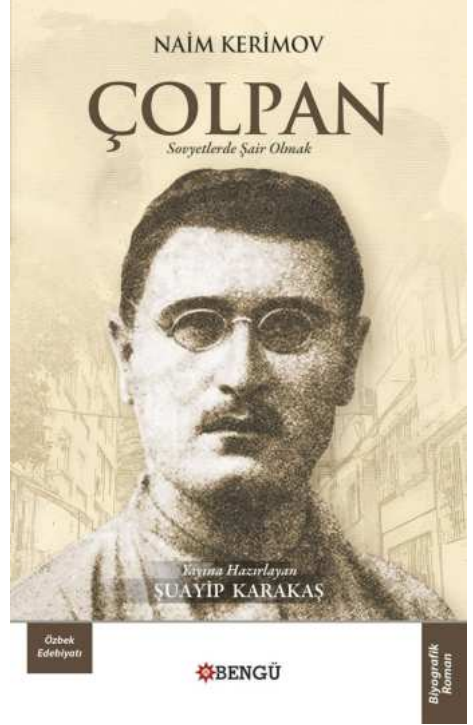
ÖĞR. GÖRV.
BAHTİYAROVA
MUHLİSA

Türk kültür adamı, bilim adamı, şair, filozof Ziya Gökalp (1876-1924), milletine, halk hayatına, bilimin gelişmesine canını adanmış fedakar şahsiyetlerden biridir. Tüm Türk halklarının sosyo-politik kalkınması, kültürel ve eğitimsel gelişimi, milletinin refah olması için anlam ve özveriyle dolu bir yaşam sürdü. Bu Türk âliminin biyografisine bakacak olursak, küçük yaşlardan itibaren dini ve seküler ilimler üzerine eğitim almış, aynı zamanda tasavvuf edebiyatına da ilgi duymuştur. Gazzâlî, Muhiddin Arabî gibi mutasavvıfların eserlerini büyük bir ilgiyle okur. Ziya Gökalp aynı zamanda yeni dünyevi bilgileri özenle edinmiş ve ilerici düşünürlerin önde gelen temsilcisi olarak Türk milletlerinin bağımsızlığı ve hürriyeti için çalışmıştır. Ziya Gökalp, hayatını ve çalışmalarını Türk halklarının tek millet olarak kültürel ve manevi birliği (Türklük) fikirlerini geliştirmeye adanmıştır. Zira "Türk milleti" kavramının çok eski çağlardan beri, hatta Navoi zamanından beri var olduğu herkesçe malumdur. 20. yüzyılın başındaki istikrarsız durumda, birliğe ve öz savunmaya büyük ihtiyaç olduğunu doğru bir şekilde anlayan Türk halklarından Ceditler, bu "Türk milletinin" birliği için canla başla çalıştılar. Bu düşüncenin yani "Türk milleti" kavramının çok kısa zamanda Kafkasya'yı, Volga-boyu'yu, Türkistan'ı kapsamının nedeni de bu aslında.

1908 Jön Türk devriminin Abdülhamid Sultanlığını devirdiği tarihten bilinmektedir. Bu devrimin sadece Türkiye'nin değil tüm Türkistan ve Türkçe konuşan halkların uyanışını teşvik ettiği tarih-

ten malumdur. Ceditler edebiyat, eğitim, basın ve öğretim alanlarında birçok başarıya imza attılar. İsmail Gaspıralı, Tercüman gazetesinde tüm Türk halklarının anlayabileceği bir Orta Türkçe dili yaratmaya çalıştı. Ziya Gökalp'ın dil meselesine ilişkin görüşleri de her bakımdan dikkate değerdir. Ziya Gökalp kendi döneminde "İrksal, ulusal, coğrafi, siyasi, iradeden üstün olan ve bunları yargılıyor olan, bizi millet kelimesine bağlıyor olan nedir?" diye haklı bir soruda bulundu. Ziya Gökalp'ın kendisi bu soruyu böyle cevapladı: "Sosyoloji bilimi bunun eğitime kültüre yani uygulamaya katılım süreci olduğunu vurguluyor. Kişi en samimi, en içteki duyguları saf yetiştirme sırasında alır. Daha beşikteyken bile ana dilinin etkisi altında büyür. Sonuç olarak... En çok sevdiğimiz dil ana dilimizdir. Ruhumuzda yaratılan bütün din, ahlâk ve güzellikler o dil sayesinde elde edilmiştir." Ziya Gökalp'ın dile dair bu düşünceleri bugün de önemini kaybetmemiştir. Bu görüşler şüphesiz Türkistan'daki Ceditlerin önde gelen lideri Mahmudhoca Behbudidir. Behbudî'nin "Dil birliği" başlıklı makalesinde de bu husus ortaya konmuş, bu konuda Behbudî tüm Türk halklarının dil konusundaki fikirlerinden yararlanmış ve ortak bir edebi dilin tanıtılması konusu ele alınarak bir makale halinde "Tercüman" gazetesinde yayımlanmıştır.

Ziya Gökalp'ın aydınlanma konusundaki görüşleri, Türk dünyasının önde gelen aydınlarından İsmail Gaspıralı ve Mahmudhoca Behbudî'nin fikirleriyle benzerlik göstermekte, Özbek şairi Çolpan'ın şiirleriyle uyum bulunmaktadır. Ziya

Gökalp'in şiirinin sadece Türkiye halkını değil, tüm Türk halklarını bir arada yaşamaya ve barışı korumaya teşvik ettiği doğrudur. Şair, "Türkçe" adlı şiirinde, aynı dil ve dine sahip olmasına rağmen birleşemeyen Türk halkının temsilcileri için ağıt yakmaktadır. Ziya Gökalp'in 1896 yılında yazdığı "Turan" şiiri şu satırları içeriyordu: "Türklerin vatanı ne Türkiye'dir, ne Türkistan, vatan büyük ebedi vatandır: Turan." Şair bu şiirinde atalarının şanlı tarihinin damarlarında yaşadığını, vatanın her Türk için aziz ve hayat veren Turan olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür düşüncelerin, Çolpan'ın Türkistan'ın özerkliğine adanmış "Güzel Türkistan" şiirinde yansıyan asil fikirlere yakın olduğunu belirtmekte fayda var.

Ziya Gökalp'in şiirlerinde millet gençliğini birliğe, vatan sevgisine çağırma özelliği ön plandadır. Şairin Türk gençliğine hitap eden "Vatan" başlıklı şiirinde bu durum, Özbek aydını Fıtrat'ın bir gence hitap tarzında yazdığı "Yurt Kaygusu" adlı eserinin düşünceleriyle karşılıklı bir birlik oluşturmuştur.

Ziya Gökalp'i bir düşünür, maneviyatçı, toplumsal ve ahlaki konularda aktif bir şair haline getiren etken, onun yüksek

hayal ve düşünce gücüyü. Sanatçı, bu güce güvenerek yeteneğini ülkesini kalcındırmak gibi asil bir amaç için kullanmış ve bu asil kavramı çağdaşlarının ve yurttaşlarının kalplerine aşılamaı başarmıştır. Böylece Ziya Gökalp Türk ideolojisinin en ünlü temsilcilerinden biri olarak tanındı.

Eserlerinde Türk halklarının dil, din, manevi ve ahlak birliği konusunda ciddi görüşler dile getirilmektedir. Mesela bilim adamının "Türklüğün Esasları" adlı eserindeki görüşlerine bakacak olursak millet kavramı, milletin maneviyatı, milletin ilmi ile ilgili şu temel görüşleri okuyacağız: "Millet tek bir ortak politika çerçevesinde yaşayan bir grup insan değildir; milletin iradesine göre bölünebilecek bir topluluk değildir". Bilim adamı şu soruyu gündeme getiriyor: "Millet nedir?" Gökalp bu sorusunu kendisi yanıtlıyor: "Millet, ortak bir yetişme tarzını ve kültürü paylaşan insanlardan oluşan kültürel-manevi bir kategoridir. İnsan, kendisini sahip olduğu kadar insanla özdeşleştirmek ister ama kendisiyle aynı dili konuşan, aynı terbiyeyi alan insanlarla yaşamak ister. Çünkü onun kişiliği, bizim fiziksel ve fiziksel özelliklerimiz ırkımızla ilgiliyse,

manevi ve ruhsal niteliklerimiz de büyüdüğümüz toplum içinde oluşur." Ziya Gökalp'in görüşlerinde din, dil, ahlâk, maneviyat ve hukuk kavramlarının tamamının milli bir nitelik kazandığının vurgulandığı görülmektedir. Aslında bunların hepsi birbirleriyle yakından ilişkili milletin kültürünü oluşturur.

Ziya Gökalp'in eserlerinde İsmail Gaspiralı'nın fikir ve görüşlerinin son derece önemli rol oynadığı bilinmektedir. Millet in kalkınması, milletin eğitimi, milli bilinç ve duyguların yayılması, bilgi ve aydınlanma; bunlar bu iki büyük ilerici şahsiyetin büyük hedefleriydi. Eğitimi ülkenin kalkınmasının temel unsuru olarak görürler ve çalışmalarında eğitimin önemini vurgularlar. İsmail Gaspiralı'da tüm toplumu yenilemek, modernizm fikirlerini yaymak, gazete ve dergi yayınına güçlendirmek ve bu sayede halkı aydınlatmak ilkeleri öncelikliken, Ziya Gökalp'ta mevcut eğitim sisteminin eksikliklerini ıslah etmek, milleti sanatsal yaratıcılıkla göreyerek, edebiyat çizim fikirleri ortaya atılır. Bu görüşlerin daha önce Özbek ceditçilik ekolünün temsilcileri olan Mahmudhoja Behbudi, Munevver Karî, Abdulla Avlani, Abdulla Kadiri, Fitrat, Çolpan gibi sanatçıların eserlerinde dile getirildiği bilinmektedir. Bu bakımdan Özbekistan'daki Ceditî hareketin liderlerinden biri olan "Türkistan Ceditçilerinin babası" Behbudi'nin millet hakkındaki düşünceleri Ziya Gökalp İsmail Gaspiralı'nın görüşleriyle son derece uyumludur. Behbudi milletin önüne çağdaş insan olma, yani çağın gerisinde kalmama, dünyayı anlama, çağa uyum sağlama görevini de koyar. "Semerkant" gazetesinin 30 Temmuz 2013 tarihli sayısında yayınlanan yazısında, bir milletin teşekkülü için gerekli olan temel hususları şöyle yazmaktadır: "Bir millet, ahlâk, fazilet ve maharetle ebedi olacaktır... Eğer reformlar eklenmezse... Bugün millete, bir asır sonra din iflas edecek ve cevap sorumlulara bırakılacaktır." Gerçekten bir millet, dünyaca ahlâk, sanat ve lütuf birliğiyle tanınır.

Ziya Gökalp'in düşüncesinde Türklük özel bir yere sahiptir. Çünkü Cökalp'in eserleri daima Türk ve Türk kültürünün yanı sıra Türk toplumunun dünü, bugünü ve

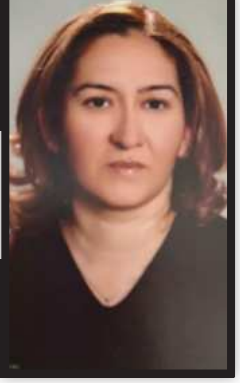
geleceğine odaklanmaktadır. Bu duygu ve düşüncelerle Türklüğün bilimsel, ahlaki, kültürel ve felsefi kavramını ortaya koydu. "Türklüğün Esasları" adlı eserinde Türklüğü "Türklük, Türk milletinin yüceltilmesidir" şeklinde tanımlamış ve hayatı boyunca milleti yüceltme asil eylemiyle yaşamıştır.

Modern Türk dünyası aydınlarının da etkisiyle Gökalp'in düşünce yapısında milliyet kavramı önemli bir yer tutmuştur. Dolayısıyla Gökalp'in yarattığı eserlerde ve onun manevi görüşlerinde uyanış, millet ve vatan iradesi ve ruhu için çabalama durumu açıkça görülmektedir. Demek ki 19. ve 20. yüzyıllarda Türk dünyasının temsilcilerinin aydın görüşleri ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıydı. Sonuçta hepsi milletin ve ülkenin kalkınması olan tek bir fıkırla motive olmuşlardı. Öyle görünüyor ki, İsmail Gaspiralı, Ziya Gökalp, Mahmudhoja Behbudi gibi Türk dünyası milliyetçilerinin uyumlu fikirleri bugün için bile son derece önemli ve anlamlıdır.

REFERANS LİSTESİ:

1. B. Kasimov. Özbek edebiyatı tarihi ve edebi ilişkiler. - Taşkent. Bilim ve teknoloji", 2008, 600 sayfa.
2. Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları. İstanbul. 1987.
3. Türk dünyası edebiyatı. İki cilt. Ses seviyesi 1. Ankara 1996.

ZIYA GÖKALP'E GÖRE "HALK" ve "HALK BİLİMİ"

HALE GÜRBÜZ

İyi bilinir ki milletler zeki, hamiyetli ve cesur evlatlarıyla istikbale tutunur. Türk milleti ne şanslıdır ki Türklüğün tarihi ve medeni hususiyetlerini iyi anlayıp hisseden ve davalarını böylece sırtlayan nice büyük evlatlar yetişmiştir. O kişilerin başında da Ziya Gökalp gelmektedir. Ziya Gökalp; Türkiye Cumhuriyeti'nin esaslarını belirleyen fikirlerine ilave olarak Türk dünyası ve Türk dili üzerine söyledikleri, Türkiye'deki sosyoloji bilimine katkıları ve Türk milliyetçiliğini sistemleştiren metinleriyle Türk düşünce ufkunda güneş gibi parlamaktadır. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilk dönem aydınlarını derinden etkileyen Gökalp, yazdığı "Türkçülüğün Esasları" kitabıyla mihenk taşı konumundadır. "Türkçülüğün Esasları", ciddi bir tahlil ve sistem ortaya koyarken açtığı çığır ile de bir asır boyunca milyonları milli ülkülerin peşinde koşturmuştur. Yine Gökalp'in Türkçenin o günkü durumuna dair değerlendirmesi ve teklifleri, Türkiye'deki dil çalışmalarının çerçevesini oluşturmuştur. Darülfünun'da sosyoloji kürsüsünü kuran Gökalp, Türkiye'de bilim zihniyetinin oluşumuna ve sosyal bilimler çalışmalarına öncülük etmiştir. Millet hayatında edebiyatın önemini iyi bilen Gökalp o alanı da boş bırakmamış, Türk edebiyatına yönelik düşüncelerine ek olarak yazdığı şiir ve denemelerle Milli Edebiyat akımının doğmasında etkili olmuştur.

Peki kimdir Ziya Gökalp? Tam adı Mehmet Ziya Gökalp, 23 Mart 1875'te Diyarbakır'da doğdu. Babası vilayet evrak memuru Tevfik Efendi'dir. Ziya Gökalp, öğrenim hayatını İstanbul, Diyarbakır gibi şehirlerde tamamlamıştır.

Ziya Gökalp, okumayı araştırmayı çok seven meraklı bir çocukluk geçirmiştir. İlk öğrenimi 1883 yılında kayıt yaptırdığı Mercimek Örtmesi iptidaisinde olmuştur. 1886 yılında girdiği Mekteb-i Rüştiye-i Askeriyye'de hocası Kolağası İsmail Hakkı

Bey'den dersler almaya başlamıştır. Yazar 1891 yılında İdadi-i Mülkiye'ye kaydolmuştur. İdeolojik yaklaşımları 1893 yılında Doktor Yogi'den aldığı felsefe dersleri, Maarif Müdürlüğü ve İdadi'de tarih öğretmenliği yapan Mehmet Ali Aynı'den aldığı tarih dersleriyle oluşmaya başlamıştır. Fakat Ziya Gökalp, ekonomik problemler sebebiyle 1894 yılında okulu tamamlayamadan ayrılmak zorunda kalmış, sonrasında amcasından Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Diyarbakır İdadi mektebinden sonra İstanbul'daki Baytar Mektebine kayıt yaptırdı.

Maddi imkansızlıklar ve ailesinin evlendirme çabaları sebebiyle intihar girişiminde bulunan Ziya Gökalp, 1900 yılında amcasının vasiyeti sebebiyle Vecihe Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten Sedat, Seniha, Hürriyet, Türkan adlı dört çocukları olmuştur.

Ziya Gökalp, 25 Ekim 1924 yılında kısa süren bir hastalığın ardından henüz 48 yaşındayken vefat etmiştir. Mezarı, İstanbul'da Sultan II. Mahmut türbesindedir.

Ziya Gökalp, halk bilimini Türkiye'ye duyuran ilk isimler arasında farklı görüşleriyle öne çıkmış bir fikir insanıdır. 1913 yılında "Halk Medeniyeti 1 / Başlangıç" adıyla kaleme aldığı yazısı, Türkiye'de halk biliminin varlığından bahseden, halk biliminin tanımı ve kapsamıyla ilgili ilk yazılardan biridir. Ziya Gökalp, bu yönüyle Türk halk biliminin kurucuları arasında yer alır. Ziya Gökalp, bilim ve edebiyat çalışmalarında "halka doğru" düşüncesini savunmuştur. Halkı, milletin; halk kültürünü ise kültürün asıl unsuru olarak kabul etmiştir. Ziya Gökalp'in halk ve halk bilimi terimlerine bakış açısında iki unsur ön planda-

dır. Bu unsurlardan ilki "gelenek" diğeri ise "sözlülük" tür. Bu yüzden halkı "sözlü geleneği taşıyan topluluk" olarak tanımlamıştır.

Bilimsel ve edebi eserlerinde "gelenek" terimine özel yer ayıran Gökalp, halk ve halk bilimi anlayışını da büyük oranda "gelenek" merkezli şekillendirmiştir. Halkı geleneksel kültürü yaşatan zümre olarak tanımlayarak Gökalp, kendi devrinde Avrupa'da hâkim olan halk anlayışının çok ötesine geçmiştir. Avrupalıların halkı köylerde yaşayan bir zümre olarak görmesine karşı olduğu kadar Sovyetlerin de halkı işçi sınıfından ibaret kabul etmesine de karşı çıkan Ziya Gökalp yöneticilerin, şairlerin, felsefecilerin, işçilerin de halk kapsamında değerlendirilebileceğini söyleyerek halkı, millet seviyesinde kapsayıcı ve bütüncül bir terim olarak kabul ettiğini göstermiştir. Çalışmalarında toplumun çok çeşitli zümreleri arasındaki birleştirici unsurun yabancı tesirlerden uzak kalmış geleneksel kültürden ibaret olduğunu vurgulayan Ziya Gökalp bu bakış açısıyla Türk halk bilimi araştırmalarına geniş bir perspektif çizmiştir. Halk bilimi anlayışı da yine gelenek temelli olan Ziya Gökalp halk bilimi ürünlerinin yaratılma ve aktarılma ortamındaki gelenekselliğe dikkat çektiği kadar bu ürünleri adlandırmak için de "anane" yani "gelenek" terimine başvurmuştur.

Ananeleri tasnif ettiği çalışmalarında görüldüğü üzere halk bilimi ürünlerini geleneğin ortaya çıkardığı kolektif yaratmalar olarak değerlendirerek Türk milletinin yaşamını ve kurumlarını bu gelenekler doğrultusunda düzenlemesi gerektiğini düşünür. Çünkü geleneğin geçmişten günümüze aktardığı birikim ve tecrübe yeni değerlerin ve kurumların oluşumuna olumlu katkılar yapacaktır. Topluma ve yaşam tarzına yeni yapılacak eklemeler de geleneksel damar üzerinden yapılmalıdır. Bu yenilikler geleneğin taşıdığı özsuyla geleneksel zemine tutunabilecektir. Aksi takdirde kültüre yapılan aşular tutmayacak sadece basit bir taklit aşamasında kalacaktır.

Türkiye'de halk bilimi alanında ilk yazılardan birini kaleme alan Ziya Gökalp, bu alanın temel terimleri olan halk, halk bi-

limi ve gelenek kavramları üzerine de ilk görüşleri öne süren kişiler arasındadır. Halkı geleneksel ve sözlü kültürü yaşatan bir zümre olarak değerlendiren Gökalp, milletin merkezine de halkı yerleştirir. Halkı, yabancı etkilerden mümkün olduğu kadar az etkilenen, bu yüzden milletin yabancılaşmaya en az müsait zümresi olarak değerlendiren Ziya Gökalp, halkı tanımlarken "sözlü gelenek" terimine sık sık başvurur. Ona göre halkı diğer zümrelerden ayıran asıl husus sözlü gelenekleri yaşatmasıdır. Ona göre toplumun hemen her kesiminden insan halk çatısı altında bir araya gelebilir. Bu yönüyle Gökalp'ın halk anlayışı oldukça kapsayıcı ve kuşatıcıdır. Hatta Gökalp, milletin tamamını halk olarak adlandırmış ve bu birliğin oluşmasında geleneği dayanak noktası olarak belirlemiştir.

Ziya Gökalp'te, Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girdiği dönemde siyasal, askeri, dini ve ekonomik sorunların izlerini görmek mümkündür. Bu tesirlerle birlikte düşünce yapısı içerisinde kültürel bir ulusçuluk anlayışı temellenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Fransız ihtilali ile yayılan ulus-devlet düşüncesini aşmak ve devletin bekası için birtakım fikir akımları gündeme gelmiştir. Fikir akımlarından biri olan Türkçülük düşüncesi yıkılmaya yüz tutan Osmanlı için son çare olmuştur. Akımın en güçlü temsilcisi Ziya Gökalp bu konuda çeşitli eserler meydana getirmiştir. Ziya Gökalp yaşadığı 1876-1924 yılları arasında hem Osmanlı Devleti'nin çöküşüne hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahit olmuştur. Yeni kurulan devletin özellikle Türk milletinin halk bilimi ile yükseleceğini düşünmüştür. Türkçülük akımını savunan Gökalp, çöküşte olan Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu halk biliminde ve halkın kendisinde aramıştır. Gökalp'e göre devletin kurtuluşu halkın kültürü ve öze dönmekle olacaktır. Bu gelişmelerin yanı sıra Avrupa'daki gelişmeleri takip eden aydınlar halk bilimi çalışmalarına dikkat çekmiş ve ülkemizde bu doğrultuda görüşlerini bildirmişlerdir. Avrupa'da 19.yüzyılda başlayan folklor çalışmaları Osmanlı Devleti'nde yukarıda sayılan ve bunlara benzer nedenlerden dolayı 20. yüzyılda ancak yankı bulmuştur.

Ziya Gökalp'in 1913 yılında kaleme aldığı "Halk Medeniyeti I / Başlangıç" adlı yazısı bu çalışmaların başında yer almaktadır.

Ziya Gökalp 1913 yılında Halka Doğru dergisinin 23 Temmuz 1913 tarihli sayısında "Halk Medeniyeti 1 / Başlangıç" başlıklı makalesinde folkloru bir bilim dalı şeklinde tanıtmış ve Osmanlı Türkçesindeki karşılığının da halkiyat olduğunu belirtmiştir. Büyük Türk şair ve düşünürü Gökalp, bu makalesinden önce de Türk halk kültürüne eğilmiş bazı destan ve masallarımızı şairleştirmiştir. 1908 yılında Diyarbakır'da Şaki İbrahim Destanı'nı yayımlamıştır. Halka Doğru dergisindeki "Halk Medeniyeti 2/ Resmi Teşkilat" başlıklı yazısının konusu da Türk halk kültürüdür.

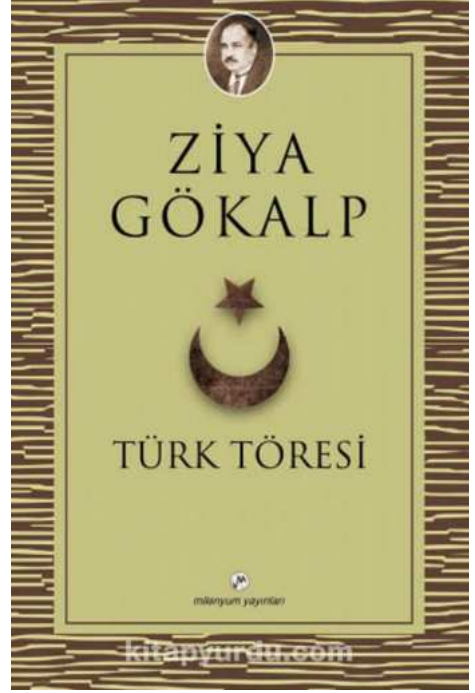
Türkiye'de halk bilimi çalışmalarının öncüsü Ziya Gökalp'in yazısının kısmen sa-deleşmiş bazı cümleleri şöyledir:

"İşte yazılı kaideleri olmayan ve ancak ağızdan ağıza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden bu manevi medeniyeti inceleyen ilme halkiyat adı verilir..."

Türklerde resmî dilden, resmî edebiyattan, resmî ahlaktan, resmî hukuktan, resmî iktisadiyattan, resmî teşkilattan büsbütün başka bir halk dili, halk ahlakı, halk hukuku, halk iktisadiyatı, halk edebiyatı, halk teşkilatı vardır. Bu hadisenin sebebi, Türklerin kendi müesseselerini yükseltmek suretiyle bir medeniyet kurmak yolunda gitmeyip yabancı milletlerin müesseselerini yükseltmek suretiyle bir medeniyet kurmak yolunda gitmeyip yabancı milletlerin müesseselerini zahmet-sizce alıp onlardan yapay bir medeniyet terkip etmeleridir...

Halkiyat, sekiz bölüme ayrılabilir. Halk teşkilatı, halk felsefesi, halk ahlakıyatı, halk hukukiyatı, halk bediiyatı, halk lisaniyatı, halk iktisadiyatı, halk kavmiyatı."

Gökalp'in 1913 yılında "Halka Doğru" adlı dergide yayımladığı "Halk Medeniyeti 1 Başlangıç" adlı makalesi Türkiye'de folklor için yapılan çalışmaların başında gelmektedir. Ziya Gökalp makalesinde Türk kültürünün önemini vurgulamış diğer milletleri taklitten ziyade Orta Asya Türklerinin araştırılmasını ve asıl kültürel öğelerin burada bulunduğu dikkat çekmiştir. Gökalp'in bu düşüncelerinde Türkçülük akımının etkisi bir hayli fazladır. Gökalp'e

göre "Her kavmin iki medeniyeti vardır: Resmî medeniyet, halk medeniyeti..." Medeniyeti iki başlıkta ele alan Gökalp, bu iki medeniyet arasındaki farkın az olmasının gerektiğini vurgulamıştır. Eğer bu fark artarsa halk medeniyeti ve resmi medeniyet birbirinden giderek uzaklaşır. Bu uzaklaşmanın temelinde ise taklit vardır. Gökalp, yazısında bu taklidi eleştirmektedir. Çünkü Türk milleti "necip" tir ve başka milletleri taklit etmesine gerek yoktur. Batı'nın yeme- içme, kılık-kıyafet gibi özelliklerinin alındığı ancak düşünce sistemini almadığına dair bir eleştiridir söz konusu olan eleştiri. Bu taklitçilikten dolayı Türk milleti kendi benliğinde bulunan unsurlardan uzaklaşacak ve zamanla yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Aydınları doğru bir çalışma yapmamakla suçlayan Ziya Gökalp, aslında Türk milletinde var olan değerlerin işlenmesi, araştırılması gerektiğini vurgular. Özellikle Orta Asya Türklerine dönülmesi gerektiği düşüncesini makalenin satır aralarında görmek mümkündür. Gökalp'in makalesi irdelendiğinde bir toplumda resmi medeniyet ve halk medeniyeti adı altında bir ayrımın olmaması gerektiği ve bu ayrım ortadan kalktığında Türk milleti kendi özünü bulacağına dair çıkarımlar yapılabilir. Ziya

Gökalp'in makalesinde "tat" olarak adlandırıldığı toplum ancak öze dönüşle kendini bulan topluluklardır. Gökalp'e göre bir millet Batılılaşma adı altında diğer toplumları örnek aldıklarında "sart" olurlar. Söz konusu durum 19. ve 20. Yüzyıllarda Türk milletinde de görülmektedir. Bu durumun yaşanmaması için toplumları taklit etmek yerine özümüzde var olanı ortaya çıkarmanın faydalı olacağı mesajını verir. Zira söz konusu olan halk bilimi, Türk halkının yaşantısında, adetlerinde, zihninde mevcuttur. Mevcut olan unsurların araştırılması ve halk ile paylaşılması gerektiğinin de altını çizer. Eserlerini bu düşünce ile oluşturmaya çalışan Ziya Gökalp hem halk bilimi çalışmaları yapmış hem de Türkçülük hareketi ile eserlerini vermiştir. Ziya Gökalp, Türk halk bilimi araştırmalarına yaptığı katkılar açısından ele alındığında diğer halk bilimcilere nazaran farklı bir konuma sahiptir. Bunun birkaç nedeni vardır. Özellikle Ziya Gökalp'in Türk halk biliminin kuruluşuna ve gelişimine öncülük ettiğini belirtmeliyiz. Halk biliminin Avrupa'daki serüvenini asıl kaynaklarından takip eden Gökalp, buradaki bilgileri ve gelişmeleri kendi toplumsal ve kültürel gerçekliğine uygun bir şekilde ülkesine

aktarmıştır. Ancak burada hemen ifade etmeliyiz ki Ziya Gökalp'in kültür, medeniyet, halk, halk bilimi gibi terimlerle ilgili yaptığı değerlendirmeler batılı kaynaklardan yapılmış doğrudan aktarmalar değildir. Gökalp, bu konuda Avrupalı bilim adamlarının çalışmalarına başvurmuş olabilir ancak ele aldığı konularda kendi bakış açısını ve yorumunu oluşturmayı başarmıştır. Halk biliminin tanımı, kapsamı ve özellikleri üzerine yazdığı yazılarla Türk halk biliminin temellerini atan Ziya Gökalp, bilimsel araştırmaların yanında edebi anlamda da bu alana katkılar yapmıştır. Kısacası Ziya Gökalp hem kültürün gelişiminde hem de halk bilimi araştırmalarında geleneğin etkin bir role sahip olduğunu söyleyerek Türk halk bilimi araştırmalarının istikametini belirlemiştir.

Kaynakça:

1. Gökalp, Z (1913). "Halk Medeniyeti 1 Başlangıç" İstanbul, Halka Doğru, Sayı:14.
- 2.Şahin, H.İ (2003). "Ziya Gökalp'in Halk ve Halk Bilimi Terimlerine Bakış Açısında Geleneğin Yeri", İstanbul, Millî Folklor, Sayı 99.
- 3.https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/76768

MESNEVÎ'NİN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

آن زکاتی دانکه غمکین را دهی
کوشرا چون پیش دستانش نهی

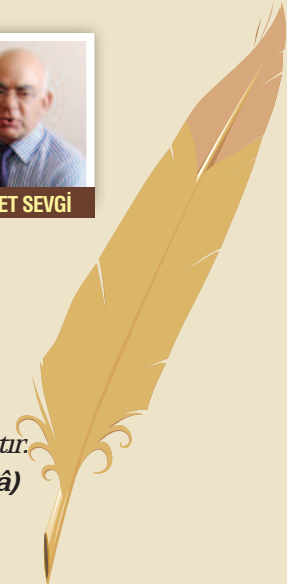
*O dertlinin dertine kulak astın, elemelerini
dinledin mi bil ki bu, o dertliye verdiğin bir zekâttır.*
(Hz. Mevlânâ)

EN MAKBUL ZEKÂT

*Dertlileri dinle, mahzun gönüllerine sevinç ve neşe kat,
Eminim, bu olacak hayatında verdiğin en makbul zekât.*

11 Ekim 2024

(Ahmet Sevgi)

ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNCE DÜNYASI ÜZERİNE

**PROF. DR. MEHMET
SERHAT YILMAZ**

Merhum Ziya Gökalp'i vefatının yüzüncü yılında rahmetle anıyoruz. Türk sosyolojisinin kurucusu ve Türk milliyetçiliğinin en önemli düşünürlerinden birisi olarak kabul edilen Ziya Gökalp, Birinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 1876 yılında dünya gelmiş, Osmanlı son dönemi sosyal ve siyasal hayatı yakından tanımış, Osmanlı modernleşme sürecinde tespit ve problem durumları gözlemlemiş, bu konularda tefekkür etmiş bir kişiliktir. Dolayısıyla Gökalp'in düşünce dünyasının oluşumunda, bu son dönem dünyada ve Osmanlı Devleti'ndeki gelişmelerin etkisi bulunmaktadır. Gökalp bir fikir adamıydı, mefkure sahibiydi ve "İnsanı mes'ud eden, mefküredir" diyordu. Ziya Gökalp eşit miktarda, iki asra sığdırdığı kırk sekiz yıllık kısa hayatında epeyce eser ve Türk milletinin hafızasında derin izler bıraktı. Bu eserleri çeşitli zamanlarda müstakil kitap halinde yayımlandı. Şaki İbrahim Destanı, İlm-i İçtima Dersleri, İlm-i İçtima, İlm-i İçtima-i Dinî, Darülfünun Derslerinden: İlm-i İçtima-i Hukukî, Ameli İçtimaiyat Dersleri, Ahlaka ve Terbiyeye Tatbik Edilmiş Muhtasar İçtimaiyat, Kızıl Elma (Şiirler), Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı?, Yeni Hayat (Şiirler), Altın Işık (Şiirler), Türkçülüğün Esasları, Türk Töresi, Doğru Yol, Türk Medeniyeti Tarihi, Limni ve Malta Mektupları, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Çınaraltı, Felsefe Dersleri. Bu eserlerden ikisi var ki daha fazla öne çıkmaktadır. Bunlardan birisi "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak", diğeri ise "Türkçülüğün Esasları" adlı eseridir. Ziya Gökalp, Batı Avrupa'da ortaya çıkan tarihi ve toplumsal gelişmelerin ışığı altında doğu toplumları ve Osmanlı Devleti'ni sosyal bilimler, tarih ve sosyoloji biliminin kazandırdığı bakış açısı ile kavramaya ve çözüm bulmaya çalıştı. Siyasi olarak birbirleriyle çatışan üç akımdan Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük hare-

ketlerinin taraftarlarının çatışma değil, uzlaşma noktalarına yoğunlaşarak bu üç akımı telif etmeye çalıştı. Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin son yıllarında üç fikir akımının temsilcilerinin kendi aralarındaki mücadelelerine son vermek ve bu üç fikir cereyanının aslında Türk milletinin sahip olduğu ve olması gereken özellikleri olduğunu vurgulamaktadır. Genç cumhuriyete yol göstermek üzere kaleme aldığı Türkçülüğün Esasları da onun bütün fikirlerinin adeta bir özeti mahiyetindedir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Gökalp'ten etkilendiğini ifade ederek "**Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin babası Namık Kemal, fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp'tir**" diyordu. Bu söz onun Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde, rejimin siyasal karakterinin oluşumuna etkilerini, Cumhuriyetin hedeflediği kimlik ve felsefeyi açıkça ortaya koymaktadır. Gökalp çağdaşlaşmayı, dönem itibarıyla batıyla ilgilenmeyi bir taklit ve özentilik olarak görmüyordu. Millî ve dinî kimlik korunmalıydı. Kendi ifadesiyle; "**Biz, bu asrın Türkleri ve Müslümanları olmalıyız. Yani, Türk ve Müslüman kalmak şartıyla, Avrupa medeniyetine tam bir surette girmeliyiz. Hiçbir faziletimizi kaybetmeksizin, Avrupa'nın bütün ilmi ve fennî terakkilerini almalıyız.**" şeklinde Avrupa'ya ve çağdaşlaşmaya bakışını özetlemiştir. Buna karşın bir Türk medeniyeti tasavvurunda da bulunan Gökalp, Türk medeniyet tarihini üç devre ayırarak incelemiştir. Bu tasnif; Türk kavminin ortaya çıkışından itibaren Türklerin İslam dinine girdiği zamana kadar geçen eski devir, İslam dinine Türklerin girmesinden sonra batı medeniyetinin kabulüne kadar geçen orta devir ve batı medeniyetinin kabulünden itibaren olan yeni devir

şeklinde. Millî edebiyat akımının kurulması ve gelişmesinde Gökalp'in önemli katkısı, Türkçülük fikrinin sistemleştirilmesinde önemli etkisi olmuştur.

Gökalp, "hars" olarak ifade ettiği millî kültürün çağdaşlaşmaya engel teşkil etmediğini ve korunabileceğini söylüyordu. Hars ve medeniyet arasında bir ayırım yapıyor, harsın millî, medeniyetin ise beynelmilel olduğunu ileri sürüyordu. Türkiye'de modernleşmenin düşünce alt yapısını bu esaslara göre kuruyordu. Gökalp'e göre; din, ahlak, sanat, inanç alanı, idealler gibi manevi değerler harsa aitti, matematik kavramları, teknik konular, iktisat ve teknoloji alanı ise medeniyeti oluşturmaktaydı.

Toplumsal anlamda bir toplum modellemesi üzerine düşünceleri Durkheim'in temellerini attığı dayanışmacılık veya "Tesanüççülük" tezine uymaktadır. Sınıf ayırımına karşı olarak mesleki temsili öne çıkarıyor, mesleki dayanışma sayesinde toplumun saadetinin müdafaa eden "Solidarizm" anlayışına dayanıyordu. Bu konularda görüşlerini anlattığı makaleler yazmıştır. Ziya Gökalp'in iktisat ve iktisadî politika ile ilgili düşünceleri iki kaynaktan beslenmekteydi; Fransız solidarizmi ve Friedrich List'in "milliyetçi iktisat sistemi". Ziya Gökalp'a göre, sınıf kavgasına son vermek, herkese eşit terbiye ve iş imkânları sağlamak gerekliydi. Bu hedefe varmak için çağdaş milletlerin bölündüğü sınıfları ortadan kaldırmalı, onun yerine aynı işi gören insanları bir araya getirmek için mesleki teşekkülleri ikame edilmeliydi. Bu teşekküller halk arasında dayanışmayı sağlayacaktı. Sınıflar üretim zümreleriydi ve millî iktisat düşüncesiyle de ilişkisi kurulabilirdi.

1915 yılında kaleme aldığı makalesinde Ziya Gökalp millî iktisat anlayışını sadece sanayileşme ve kalkınma politikası değil, aynı zamanda milletleşmeyi sağlayacak bir araç olarak da görmektedir. "Millî İktisat" bu yönüyle, Türkleri bir camia haline getirecek ve Türk harsının teşekkülünü temin edecek amillerden birisiydi. Gökalp "Millet nedir, millî iktisat neden ibarettir?" adlı bir makalesinde millet ve iktisat kavramları arasında ilişki kuruyor ve "millet; din, lisan, aile ma'şeri, fert-

leri din ve lisanı malik olan birbirleri ile kız alıp verebilen mütecanis bir kitledir" diyordu.

Gökalp, düşüncelerini hayata geçirebileceği, Türk maarifine hizmet edebileceği bir imkânı değerlendirerek 1923 yılında Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığı'na atandı. Hemen sonra Diyarbakır mebusu olarak seçildi ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde göreve başladı. Ziya Gökalp, kültürel ve fikri çalışmalarına hiç ara vermedi, dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilip yayımlanması ile meşgul oldu. 1924 yılında kısa süren bir hastalığın ardından dinlenmek için gittiği İstanbul'da 25 Ekim 1924 günü hayatını kaybetti. Geride eserlerini ve fikirlerini bırakıp ebedî aleme göçtü. Gökalp Beyi vefatının 100. yıldönümünde rahmetle anıyoruz. Aziz ruhu şad olsun.

Kaynaklar

Önder Göçkün, Husûsî Mektuplarına Göre Ziya Gökalp'in Hayat Görüşü, TKAE Yayını:122, Ankara, 1993.

Serdar Sağlam, "Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Millî İktisat", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, (Güz 2004).

Serdar Sağlam, "Ziya Gökalp (1876-1924)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr> (14.09.2024).

TÜRKÇE = ZEKÂ

Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin.

M. Kemâl Atatürk

Türkçe, son yıllarda dünyada üzerinde en çok araştırma yapılan dillerden birisidir. Türkçenin gramer yapısının mantığa uygunluğu, dilin ezber metodu ile değil, mantık yürütülerek öğrenilmesi bilim adamlarını, Türkçenin mükemmelliği konusunda hayrete düşüyor.

Amerika'da, Viskansın Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Kemal Karpat, Amerika'da dil bilim ile ilgili bölümü bulunan bütün üniversitelerde Türkçeye büyük önem verildiğini, gramatikal yapısının büyük bir hayret ve beğeni ile incelendiğini ve bir dilin nasıl bu kadar sağlam bir mantığa, mükemmeliyete sahip olabileceği düşüncesinin Türklere ve Türkçeye karşı bir hayranlık (yani sıra kıskançlık) uyandırdığını belirtiyor.

Bu ilgi ve hayranlık yalnızca Amerika'ya mahsus değil. Avrupa'da da Türkçe ile ilgili ciddi çalışmalar var. Geçmiş yıllarda üç yaşına kadar olan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada; Ana dili Türkçe olan çocukların bu yaş grubunda diğer milletlerin çocuklarına göre zekâ seviyesi, kavrayış kabiliyeti açısından daha önde oldukları tesbit edilmişti. Çocuğun gelişiminde ilk üç yaşın önemi, çocuğun hayatı boyunca kat edeceği mesafenin önemli bir kısmını bu dönemde aldığı göz önünde bulundurulduğu zaman bu durumun hakikaten bir avantaj olduğunu düşünebiliriz.

Bu çocukların annelerinin genellikle kültür seviyesinin düşük olması, okuma alışkanlığının olmaması ise çocukların üç yaşına kadar elde ettikleri ilerleme hızını ileriki yıllarda gösterememesine sebep olan etkenler. Daha sonra yapılan çalışmalarda Türk çocuklarının zekâ açısından ilk yıllarda kat ettikleri mesafede en önemli faktörün dil olduğu kanaatine varılıyor.

International Association for the Study of Child Language (Uluslararası Çocuk Dili Araştırmaları Derneği) adlı kuruluşun

**DR. NAZLI
RÂNÂ GÜREL**

Almanya'nın başkenti Berlin'de yapılan onuncu kongresinde; Türk çocuklarının iki en geç üç yaşına kadar kendi dillerini, dil bilgisi kurallarını da yerli yerinde kullanarak mükemmel biçimde öğrendiklerini ispatlıyor. Bu kabiliyet Alman çocuklarında 5, Araplarda 12 yaşına kadar uzayabiliyor.

Dil bilimi profesörü Klan Delius, Türk dilinin kolay öğrenildiğini belirterek, "Türkçenin şahıs ve zaman belirleyen ekleri düzenli, lego taşlarının yan yana dizilmesi gibi tespitini yapıyor. Yine ilim adamlarının ulaştığı bir diğer sonuç; Türkçenin ezberlenerek değil mantık ve muhakeme yoluyla öğrenilen bir dil olmasından dolayı Türk çocuklarında günlük hayatta gerekli pratik zekâ ve muhakeme kazanımı da diğerlerine oranla daha önde.

Ve bu araştırma sonuçları Avrupa ülkelerinde Türklerle evli Avrupalı annelerde çocuğuna Türkçe öğretme ve evde Türkçe kullanma isteğini teşvik ediyor. Bu istek ve gayreti ile anne bir avantaj daha elde ediyor. Çünkü kurallı bir dil olan Türkçe şuurlu ve iyi öğrenildiği takdirde diğer dilleri de daha kolay ve kısa zamanda öğrenme yeteneğini kazandırıyor.

Bizler hiçbir mantıklı izahı olmayan anlamsız bir kompleksle başka dil ve kültürlerin kucağında şuursuzca kesilip kendimizi kaybederken bizde mevcut değerleri bir gün başka ellerde görürsek hiç şaşırılmamalı. Türklerle, Türkçeyle ilgili en detaylı araştırmalar Batı'da yapılıyor, bizim değerlerimizi onlar keşfedip dünya kamuoyunun gündemine sunuyorlar.

Ne kadar farkındayız bilmem ama Türkçeyi kullanan kişiler olarak çocuklarımız doğuştan şanslı. Dilimizin kurallarını daha iyi öğrenerek, kelime hazinemiz genişleterek, uydurukça, gereksiz yabancı kelime kullanımı vb. uygulamalarla dilin

yapısını zedelemeyip; kazanılmış müşteri-terek anlaşma vasıtamız olan kelimeleri koruyarak; okuyup bilgi ve kültürümüzü genişleterek doğuştan gelen bu avantajları kat kat artırmak bizim elimizde.

Yazımızı Ziya Gökalp'ın yıllar önce dilimizi Arapça ve Farsça'nın yoğun etkisinden kurtarmak ve yeni bir geleceğe doğru yönlendirmek amacıyla yazdığı lisan şiiri ile noktalayalım.

Lisan

Güzel dil, Türkçe bize
Başka dil, gece bize
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize

Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz
Manası anlaşılın
Lügata atmadan göz

Uydurma söz yapmayız
Yapma yola sapmayız;
Türkçeleşmiş, Türkçedir;
Eski köke tapmayız

Açık sözle kalmalı
Fikre ışık salmalı
Müteradif sözlerden
Türkçesini almalı

Yeni sözler gerekse
Bunda da uy herkese;
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse

Yap yaşayan Türkçeden,
Türkçeyi incitmeden
İstanbul'un Türkçesi
Zevkini, olsun yeden

Arapçaya meyiletme
İran'a da hiç gitme
Tavcihi halktan öğren
Fasihlerden işitme

Gaynılı sözler emmeyiz
Çocuk değil mememiz
Birkaç dil yok Turanda
Tek dilli bir kümeyiz.

Turanın bir ili var
Ve yalnız bir dili var
Başka dili var... diyenin
Başka bir emeli var

Türklüğün vicdanı bir
Dini bir, vatanı bir
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisanı bir

Nazlı Rana Gürel

ACZİMİN GİRYESİ

Ahmet
Sevgi

FAYDALI İLİM

Öyle faydalı bir ilim tahsil et ki cana can katsın,
Hem bugünü, hem de asırlar ötesini aydınlatsın.

11 Ekim 2024

(Ahmet Sevgi)